

АНОТАЦІЯ

Ількович В. М. Діяльність польських громадських культурних організацій в Україні у 1991–2014 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія». – Київський національний університет імені Тараса Шевченка; Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, 2021.

Становище національних меншин у державі є безумовно важливим як для Польщі, так і для України, особливо в процесі євроінтеграції. Поляки – одна з найдавніших та найбільших етнічних меншин України, що з'являється на цих теренах ще в княжі часи. Так за останнім переписом, який провели у 2001 р., поляків в Україні було 144,1 тис. Полонія своєю діяльністю відіграє важливу роль у трансформації суспільства, зближені та порозумінні українського й польського народів, налагоджені міждержавного партнерства.

Починаючи з 1991 р. зароджується значна кількість польських громадських культурних товариств, найвпливовіші з яких – «Спілка поляків України» та «Федерація польських організацій на Україні». Їхня діяльність, зокрема видавнича, просвітницька та фестивальна, сприяє покращенню стосунків між двома народами як на міждержавному рівні, так і в середині України.

Багатонаціональний склад української держави визначає потребу у виваженій етнополітиці для попередження або успішного подолання міжетнічних проблем. Досвід України та інших європейських країн у цьому питанні важливий для формування інструментарію та з'ясування закономірностей і принципів взаємодії держави та громадських організацій задля покращення співпраці організацій національних меншин України, зокрема Полонії, та державних інституцій.

З позиції сьогодення наявність у польської меншини своїх національних товариств в Україні означає розвиток громадянського суспільства держави. Це не викликає сумнівів, аналогічно, як і вибір демократичного шляху державотворення України у 1990-х рр. Проте усвідомлення сучасного рівня розвитку демократії у взаєминах між державою та національними меншинами неможливе без розуміння

характеру і значення вже здійснених змін у ході боротьби з тоталітарним минулим.

У кінцевому результаті, на прикладі організацій української Полонії, можемо глибше зрозуміти важливість трансформаційних національних процесів у сучасності, що мають місце в Україні, передбачити та уникнути помилок, які виникають у суспільстві на міжнаціональному ґрунті.

Актуальність обраної теми зумовлюється викликами за І. Колесниковою « нової наукової революції ХХІ ст. », яка посилює інтерес до соціогуманітаристики та створює новий тип наукового мислення, завдяки якому можемо прогнозувати явища і події, і як наслідок, протистояти деструктивним силам, які активізувалися в умовах гібридної війни.

Отримані результати дослідження демонструють становлення, розвиток польських громадських товариств та їхню діяльність у галузі культури в 1991–2014 рр. та взаємозв'язок формування таких об'єднань із державотворчими процесами в Україні у відповідний історичний період.

Мета дисертації полягає в тому, щоб на основі історичного аналізу існуючих наукових розробок і широкої джерельної бази всебічно схарактеризувати та проаналізувати процес становлення, діяльності польських громадських організацій, динаміку культурно-просвітницьких та правових напрямів розвитку Полонії в Україні з 1991 по 2014 рр.

Джерельну базу роботи складають документи й матеріали, покликані висвітлити окремі аспекти проблематики дисертації. Серед основних типів джерел, які використано у дослідженні, є нормативно-правові акти (вітчизняні та міжнародні), документи установ і організацій, публіцистичні джерела, періодичні видання, біографічна література, аналітичні звіти, соціологічні опитування та вебресурси. Більшості джерел із досліджуваної тематики притаманний високий рівень цифровізації.

Аналіз стану дослідження проблематики заснування, становлення, розвитку та діяльності польських громадських культурних організацій в Україні протягом 1991–2014 рр. засвідчив існування значного наукового доробку, який є різний за рівнем висвітлення тих чи інших аспектів, та продемонстрував, що специфіка

такої тематики полягає у тяглоті досліджуваних процесів та її інтердисциплінарності.

Можемо говорити про наявність великого спектру аналітичної і наукової літератури у суміжних галузях знань, зокрема культурології, правознавстві, соціології, політології, тощо, які сприяють вивченню та розумінню категоріального апарату проблеми, використанню різнопланових джерел, дозволяють детальніше розглянути контекст досліджуваного явища, з'ясувати відповіді на актуальні для полонійних організацій питання.

Історична складова в таких роботах часто містить суттєві лакуни, або ж виступає супроводжувальним матеріалом до тематики дослідження. Натомість діяльність польських громадських культурних організацій України в суспільно-культурних трансформаціях потребує подальшого залучення історичного контексту, загального аналізу діяльності у пострадянський період і поглибленого пошуку причинно-наслідкових зв'язків, спрямованих встановити не лише хід, а й сутність та наслідки окремих подій у процесі становлення громадських товариств та їхніх організацій у галузі розвитку культури.

Аналіз досліджуваних процесів може загрожувати суб'єктивністю оцінювання різних аспектів проблеми в силу незавершеності законодавчої бази в питаннях національних меншин. Однак цінність історичного аналізу польських громадських організацій якраз полягає у можливості простеження суспільної, політичної, наукової парадигми сприйняття даного явища в ході розвитку української держави.

У дослідженні висвітлюється діяльність польських національно-культурних об'єднань у контексті відродження та розвитку їхнього культурного та духовного життя. У роботі особлива увага приділена культурно-освітньому та правовому аспектам функціонування Полонії України, дослідженню її організаційних засад на теренах України.

У роботі проаналізовано основні українські та міжнародні законодавчі акти, які регламентують питання національних меншин та громадських організацій, зокрема «Загальної декларації прав людини»; Декларації Генеральної Асамблеї ООН, у якій містяться положення щодо прав осіб, які належать до національних

або етнічних, мовних і релігійних меншин. Україна формує своє законодавство відповідно до Міжнародного пакту про громадянські політичні права та Факультативного протоколу до нього. У законодавстві приділена увага до положення розділу Заключного акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі з прав людини, рішенням та рекомендаціям із прав національних меншин на освіту прийнятих у Гаазі.

У дослідженні проаналізовано умови історичного становлення, розвитку польських громадських організацій та їхню основну правову базу для діяльності в Україні польської меншини. Зазначена чисельність і демографічні зміни польської національної меншини та вплив цих факторів на розвиток їхньої культурної діяльності. Розкрито концептуальні засади особливостей створення та функціонування польських культурних громадських організацій та етнографічних товариств Полонії. Як результат, це дає змогу зрозуміти етапи становлення польських об'єднань, прослідкувати територію їхнього поширення.

Окрема увага приділена дослідженню основних напрямків просвітницької діяльності полонійних об'єднань, зокрема створення шкіл, класів та інших закладів культурно-естетичного розвитку для популяризації й поширення польської мови, історії, культури, звичаїв та обрядів. Можна стверджувати, що їхня робота ефективна не лише серед етнічних поляків, але й серед інших народів нашої держави, адже відсоток українців, які вивчають та знають польську мову, з кожним роком збільшується.

Чільне місце у роботі займає аналіз особливостей та специфіки польських об'єднань у питаннях розвитку польськомовної преси та ЗМІ, інтернет ресурсів, телебачення, радіомовлення. Саме завдяки такій діяльності українські польські товариства підтверджують свою присутність у інформаційному полі, що доводить: польська національна меншина з кожним роком стає більш згуртованою.

Досліджено й схарактеризовано заснування і напрями діяльності художніх закладів та організацій естетичного виховання Полонії в Україні. Можемо говорити, що ці організації, значною мірою, – самофінансовані, за винятком

невеликої допомоги Консульств та уряду Республіки Польща. В Україні ж належних умов для їхнього розвитку не закладено.

Також обґрунтовано важливість створення та підтримки культурно-масових заходів для національних меншин, зокрема і для Полонії. У роботі висвітлено найбільші культурно-масові заходи, які відбулися за участі польських громадських культурних товариств або організовані ними.

Положення й висновки дослідження можуть бути використані при розробці нормативних і спеціальних курсів, спецсеминарів, наукових студій з новітньої історії України із проблематики національних меншин, етнополітики, історії культури, культурної антропології, історії повсякдення, міждержавних відносин, історії Польщі; у підготовці статей, монографій, підручників і навчальних посібників з даної тематики. Окрім цього запропоноване фактографічне наповнення й теоретичні висновки можуть знайти застосування у розробці етнонаціональної політики держави, у діяльності МЗС України, органів управління й влади, відповідальних за здійснення національної політики в питаннях розроблення стратегії співпраці з іншими державами; модернізації нормативно-правової бази міжнаціональних відносин, під час визначення пошуку шляхів реалізації національних інтересів України та інтеграції до ЄС та НАТО.

Ключові слова: Україна, Республіка Польща, національна меншина, етнополітика, українсько-польські відносини, громадські організації, польська освіта, етнічні фестивалі, преса, громадсько-політична активність, асиміляція, міграція, фольклор, національна спадщина, церква.

SUMMARY

Viktoriiia Ilkovych. Activities of Polish public cultural organizations in Ukraine in 1991–2014.

The thesis for the PhD degree in the 03 «Humanities» field of knowledge, the 032 «History and archeology» specialty. – Taras Shevchenko National University of Kyiv; Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, 2021.

The position of national minorities in the country is certainly important for both Poland and Ukraine, especially in the process of European integration. Poles are one of the oldest and largest ethnic minorities in Ukraine, which appeared in this area in

princely times. Thus, according to the last census conducted in 2001, there were 144.1 thousand Poles in Ukraine. Polonia's activities play an important role in the transformation of society, the rapprochement and understanding of the Ukrainian and Polish peoples, and the establishment of interstate partnership.

Since 1991, a significant number of Polish public cultural societies have emerged, the most influential of which are the Union of Poles in Ukraine and the Federation of Polish Organizations in Ukraine. Their activities, including publishing, education and festivals, contribute to the improvement of relations between the two peoples both at the interstate level and inside Ukraine.

The multinational composition of the Ukrainian state determines the need for a balanced ethnopolitics to prevent or successfully overcome interethnic problems. The experience of Ukraine and other European countries in this matter is important for the formation of tools and clarification of patterns and principles of interaction between the state and public organizations to improve cooperation between national minority organizations of Ukraine, including Polonia, and state institutions.

From today's point of view, the presence of the Polish minority and their national societies in Ukraine illustrates the development of the state's civil society. This is not in doubt, as is the choice of the democratic path of state formation in Ukraine in the 1990-s. However, understanding the current level of democracy in relations between the state and national minorities is impossible without understanding the nature and significance of changes in the fight against the totalitarian past.

The study of public associations of Polonia of Ukraine provides an opportunity to assess the specific activities of Ukraine during the Perestroika and the years of independence, in culture (formation of societies, institutions of aesthetic education, media) to meet the humanitarian needs of the Polish minority.

Ultimately, on the example of the organizations of the Ukrainian Polonia, we can better understand the importance of transformational national processes in modern Ukraine, anticipate and avoid mistakes that occur in society on an interethnic basis.

The urgency of the chosen topic is due to the challenges of «new scientific revolution of the XXI century»(by I. Kolesnik) and the hybrid war.

The results of the study demonstrate the formation, development of Polish civil society and their activities in the field of culture in 1991–2014 and the relationship of the formation of such associations with state-building processes in Ukraine in the relevant historical period.

The aim of the paper is to comprehensively characterize and analyze the process of formation and activity of Polish public organizations, dynamics of cultural-educational and social-legal directions of development of Polonia in Ukraine from 1991 to 2014 on the basis of historical analysis of existing scientific developments and wide source base.

The source base of the work consists of documents and materials designed to highlight certain aspects of the dissertation. Among the main types of sources used in the study are regulations (domestic and international), documents of institutions and organizations, journalistic sources, periodicals, biographical literature, analytical reports, opinion polls and web resources. Most sources on the subject are characterized by a high level of digitization.

Analysis of the state of research on the establishment, formation, development and activities of Polish public cultural organizations in Ukraine during 1991–2014 showed the existence of significant scientific achievements, which are different in the level of coverage of certain aspects, and showed that the specificity of such topics lies in researched processes and its interdisciplinarity.

We can talk about the presence of a wide range of analytical and scientific literature in related fields of knowledge, including culturology, jurisprudence, sociology, political science, etc., which contribute to the study and understanding of the categorical apparatus of the problem, the use of various sources. on issues relevant to polonium organizations.

The historical component in such works often contains significant gaps, or serves as an accompanying material to the research topic. Instead, the activity of Polish public cultural organizations of Ukraine in socio-cultural transformations requires further involvement of the historical context, general analysis of activities in the post-Soviet period and in-depth search of causal links aimed at establishing not only the course but

also the essence and consequences of individual events. public societies and their organizations in the field of cultural development.

The continuity of the processes under study may threaten the subjectivity of the assessment of various aspects of the problem due to the incompleteness of the legal framework for national minorities. However, the value of the historical analysis of Polish public organizations lies precisely in the possibility of tracing the social, political, scientific paradigm of perception of this phenomenon during the development of the Ukrainian state.

The study highlights the activities of Polish national and cultural associations in the context of the revival and development of their cultural and spiritual life. The paper pays special attention to the cultural, educational, social and legal aspects of the functioning of Polonia of Ukraine and the study of its organizational principles in Ukraine.

The paper analyzes the main Ukrainian and international legislation governing issues of national minorities and public organizations, in particular the «Universal Declaration of Human Rights»; Declaration of the UN General Assembly, which contains provisions on the rights of persons belonging to national or ethnic, linguistic and religious minorities. Ukraine formulates its legislation in accordance with the International Covenant on Civil and Political Rights and its Optional Protocol. The legislation pays attention to the provisions of the section of the Final Act of the Conference on Security and Cooperation in Europe on Human Rights, decisions and recommendations on the rights of national minorities for education adopted in The Hague.

The study analyzes the conditions of historical formation, development of Polish public organizations and their main legal basis for the activities of the Polish minority in Ukraine. The number and demographic changes of the Polish national minority and the influence of these factors on the development of their cultural activities are analyzed. The conceptual bases of the peculiarities of the creation and functioning of Polish cultural public organizations and ethnographic societies of Polonia are revealed. As a result, it makes it possible to understand the stages of formation of Polish associations, to trace the territory of their spread.

Particular attention is paid to the study of the main areas of educational activities of Polonian associations, including the establishment of schools, classes and other educational institutions to promote and disseminate the Polish language, history, culture, customs and traditions. Their work is effective not only among ethnic Poles, but also among other peoples of our country, because the percentage of Ukrainians who study and know the Polish language is growing every year.

A prominent place in the work is occupied by the analysis of the peculiarities and specifics of Polish associations in the development of the Polish-language press and mass media, Internet resources, television, and radio broadcasting. Due to such activities Polish societies of Ukraine confirm their presence in the information field, which proves that the Polish national minority is becoming more cohesive every year.

The foundation and directions of activity of art institutions and organizations of aesthetic education of Polonia in Ukraine are studied and characterized. We can say that these organizations are, to a large extent, self-financed, with the exception of a little help from the Consulates and the Government of the Republic of Poland. In Ukraine, however, there are no proper conditions for their development.

The importance of creating and supporting cultural events for national minorities, including Polonia, is also substantiated. The paper highlights the largest cultural events that took place with the participation of Polish public cultural societies or organized by them.

The provisions and conclusions of the study can be used in the development of normative and special courses, special seminars, research studies on the recent history of Ukraine on national minorities, ethnopolitics, cultural history, cultural anthropology, everyday history, interstate relations, Polish history; in the preparation of articles, monographs, textbooks and manuals on this topic. In addition, the proposed factual content and theoretical conclusions can be used in the development of ethno-national policy of the state, in the activities of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine, government and authorities responsible for implementing national policy in developing strategies for cooperation with other states; modernization of the legal framework of interethnic relations, while determining the search for ways to realize the national interests of Ukraine and integration into the EU and NATO.

Key words: Ukraine, Republic of Poland, national minority, ethnopolitics, Ukrainian-Polish relations, public organizations, Polish education, ethnic festivals, press, social and political activism, assimilation, migration, folklore, national heritage, church.

Список опублікованих праць за темою дисертації,

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Ількович В. (2018) Основні напрямки діяльності Спілки поляків України у 1991–2016 роках на прикладі Житомирської обласної організації. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 129 (2). С. 74–77.
2. Ількович В. (2019) Діяльність польських громадських організацій у сфері забезпечення культурно-освітніх потреб польської меншини в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 149 (10). С. 85–90.
3. Ількович В. (2020) Культурно-просвітницькі заходи як вектор діяльності Федерації польських організацій в Україні. *Збірник наукових праць «Гілея: науковий вісник»*. № 157 (6–9). С. 38–42.
4. Ількович В. (2021) Видавнича діяльність польських громадських культурних організацій в Україні у 1991-2014 рр. *Вісник Київського національного університету. Історія*. № 151. С. 28–33. Електронний ресурс: <https://visnyk.history.knu.ua/eng/archive/2021/151-eng/151-3-ilkovych-eng>
5. *Ilkovich, V. (2021) Development of polish non-governmental organizations in the cultural and educational directions in Ukraine from 1991 to 2014. Evropský filozofický a historický diskurz*. № 1. S. 33–38.
6. *Ilkovich, V. (2021). Formation of polish public and cultural organizations in Ukraine in the late 1980s – 1990s. Evropský filozofický a historický diskurz*. № 2. S. 43–47.

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Ількович, В. (2018). *Зародження польських громадських організацій в Україні у 1990-х роках*. Матеріали XI міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2018: Історія», Київ, 17 травня 2018 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 186–189.

2. Ількович, В. (2019). *Роль Федерації польських організацій в об'єднавчому процесі польської громади в Україні*. Матеріали XVII міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2019: Історія», Київ, 15 березня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 187–190.
3. Ількович, В. (2019) *Роль польських культурних громадських організацій в Україні у забезпеченні освітніх потреб польської меншини*. Матеріали XIII міжнародної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Дні науки – 2019: Історія», Київ, 16–18 травня 2019 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 129–132.
4. Ількович, В. (2021). *Діяльність федерації польських організацій в Україні (культурно-просвітницький вектор)*. Матеріали XIX міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених «Шевченківська весна – 2021: Історія», Київ, 26 березня 2021 р. Київ: Історичний факультет КНУ імені Тараса Шевченка. С. 328–332.